

# DAGENS FRÅGOR

## Kongo i stöpsleven

Den 30 juni i år kommer den belgiska överhögheten över Kongo att upphöra och ännu en ny afrikansk stat att proklameras. Kongokonferensen i Bryssel i januari-februari medförde det resultat, som man väl efter de svåra oroligheterna i Belgiska Kongo under förra året på de flesta håll väntat: en betydligt snabbare övergång från kolonialvälde till självstyre än vad den belgiska regeringen tidigare förutsett. Under vårens lopp kommer val att genomföras dels till de sex provinsernas deputeradekammare, dels till de båda kamrarna i vad som förutses bli Kongofederationens parlament. Valen kommer att kontrolleras av den belgiska kolonialförvaltningen i samarbete med företrädare för de svartas politiska organisationer.

Den belgiska regeringens beslut att samtycka till Kongos självständighetsförklaring den 30 juni är naturligtvis i första hand ett resultat av nationalistpartiernas framgångsrika agitation under de senaste åren, framför allt i de större städerna, bland vilka Léopoldville från början intog en särställning. Men en bidragande orsak till att en för alla parter någorlunda tillfredsställande uppgörelse kunnat uppnås så snabbt är paradoxalt nog de inbördes motsättningar mellan de infödda. Dessa motsättningar har i viss mån spelat belgierna i händerna och möjliggjort för dem att skaffa sig de nödvändiga garantierna för sina viktigaste intressen, de ekonomiska.

Kongokonferensen ställde nämligen utom allt tvivel att samma problem

existerar i Kongo som i alla de övriga väst- och centralafrikanska stater, som redan vunnit eller som nu står på tröskeln till oberoende. Bakom det förvirrande och komplicerade spelet mellan landets omkring ett fyrtiotal olika politiska partier eller partigrupperingar skymtar man samma oförsonliga och bittra motsättningar som i Ghana, i Cameroun, i Nigeria och i flera av de västafrikanska republiker som fortfarande i olika avseenden står under fransk överhöghet: fiendskapen, avogheten och misstänksamheten mellan städernas och kustlandets befolkning å den ena sidan och stammarna ute i »bushen» å den andra. Lika starka och lika oförsonliga är motsättningarna mellan de olika provinserna i det glest befolkade jätteriket, vilka var för sig har sina egna intressen att bevaka när det starkaste, och ur vissa synpunkter kanske det enda, sammanhållande bandet mellan dem, den belgiska förvaltningen, bortfaller.

Omkring fyra femtedelar av Kongos befolkning lever fortfarande helt och hållet inom stamgemenskapens trånga ram. Också i städerna bestäms de svartas »partitillhörighet» företrädesvis av vilken stam de tillhör. De politiska partierna är också i realiteten valorganisationer för de olika stammarna och företräder nästan undantagslöst enbart dessas särintressen, även då de inte uteslutande kan betraktas som organisationer för bevarandet av de olika stamhövdingarnas rättigheter och prerogativ. Endast i ett litet fåtal fall kan man hos de olika politiska partigrupperingarna urskilja något som liknar ett politiskt program. Partierna är i

huvudsak regionala organisationer bakom ledare som stöds av sina egna stammar och bekämpas av de övriga stammarna.

Bakongostammarna i Léopoldville-området har under sin ledare Kasavubu, grundaren av ABAKO, från början stått i spetsen för den nationalistiska agitationen. Mellan 1950 och 1957 var den kongolesiska nationalismen helt enkelt Léopoldville och ABAKO. Bakongos uppfattning av sig själva såsom »högre utvecklade» än övriga stammar i Kongo lade emellertid hos dessa grunden till dels rivaliserande nationaliströrelser, dels mer eller mindre våldsamma reaktioner mot nationalismen som sådan. Bland de nationalistiska organisationer som sålunda uppstod märktes främst Mouvement National Congolais (MNC), vilken senare splittrades i två regionala fraktioner, den ena i Kasai-provinsen under Albert Kalondji och den andra i Stanleyville-området under Patrice Lumumba.

Sin verkliga slagkraft erhöll dessa nationaliströrelser först genom det missnöje som uppstod bland den infödda befolkningen i samband med den nedgång i de internationella råvarupriserna som slog igenom i Kongos gruvdistrikt mot mitten av 1957 och den arbetslöshet, som blev följden därav. Det är karakteristiskt att reaktionen mot den nationalistiska frammarschen nästan omedelbart satte in, såväl rent spontant som i mer eller mindre förstulet samarbete med belgierna. Den sammanslutning som går under namnet Nationella framstegspartiet och som av nationalisterna beskylls för att samarbeta med kolonialmakten i avsikt att skydda vissa stamhövdingars privilegier, synes sålunda i allt väsentligt vara en försvarsorganisation gentemot nationalistpartierna i städerna. Kongokonferensen visade på ett närmast tragikomiskt sätt hur

dessa motsättningar mellan de olika stammarna och deras organisationer hotar att spränga den blivande kongolesiska staten så snart den belgiska överhögheten upphör.

Ty de efterhand alltmer skärpta stammotsättningarna har i landets ekonomiskt mer utvecklade provinser ytterligare förstärkt de rena separatiströrelser, som redan tidigare förekommit. Att ABAKO under Kasavubu främst strävar efter en oberoende Bakongostat och ett återupprättande i samarbete med regeringschefen »abbé» Youlou i den franska Kongorepubliken på andra sidan floden av det gamla Bakongoriket, har aldrig varit någon hemlighet. Bakongostammarna i Belgiska Kongo känner i allmänhet samhörighet med sina fränder i norr, medan de av allt att döma endast hyser förakt för andra stammar på den södra sidan av Kongofloden. Än mera lättförklarliga och välmotiverade separatisttendenser förefinns i gruvdistriktet Katanga, Kongos ekonomiska hjärtpunkt, där CONAKAT-partiet under sin ledare Tshomba med benäget bistånd från de stora belgiska gruvbolagen och koncernerna strävar efter att åtminstone ekonomiskt och finansiellt avskärma sig från landets fattigare delar.

Även om Kongo efter frigörelsen inte omedelbart sprängs sönder eller kastas ut i blodiga inbördeskrig eller stamfejder är utsikterna för den nya federationen sålunda knappast särskilt ljusa. Ständiga slitningar med eller utan följande allmänt kaos kan förutses mellan och inom de sex provinserna, även om Belgien genom samarbete med de mera moderata kongolesiska ledarna lyckats avvärja Kasavubus och de extrema nationalisternas krav på ett totalt och omedelbart svart maktövertagande den 30 juni. Lyckligtvis kommer övergången från kolonialförvaltningen till självstyre att ske

någorlunda gradvis: de belgiska förvaltningstjänstemännen kommer att stanna kvar på sina poster under övergångstiden, och belgisk lag kommer också i fortsättningen att råda, intill dess den nya lagstiftande församlingen i federationen kan ersätta den. Sannolikt torde den nya statens institutioner för överskådlig tid vara bundna av de internationella fördrag som tidigare gällt, liksom de också torde samtycka till att garantera säkerhet för belgiskt och övrigt utländskt kapital i Kongo.

Till en början blir väl därför den nya statens oberoende mera formellt än reellt. Bl. a. kommer sannolikt Belgien att i viss mån delta i utformningen av federationens utrikespolitik, och av dess sociala och framför allt ekonomiska politik. Framtiden får utvisa huruvida de moderata elementen bland de svarta kan tillvälla sig en så stark ställning inom federationen att man även på något längre sikt kan räkna med ett för båda parter vinstgivande samarbete mellan det nya Kongo och dess gamla belgiska moderland.

### Den jugoslaviska balansgången

Misstron mellan Moskva och Belgrad går nu in på sitt tolfte år. Det var i juni 1948, som brytningen mellan Sovjet och Jugoslavien blev definitiv. Tito hade avvisat Stalins allt ivrigare försök till rysk inblandning i landets inre angelägenheter. Stridigheterna hade främst gällt jordbrukspolitiken och industrialiseringen. Grälet resulterade som bekant i att Jugoslavien slutligen uteslöts ur Kominform.

Efter Stalins död i mars 1953 skedde en gradvis förbättring av förbindelserna mellan de båda länderna, vilket ledde fram till Chrusjtjovs, Bulganins och Mikojans besök i Belgrad på försommaren 1955. Man beslöt återupp-

taga direkta förbindelser mellan regeringarna. Det förklarades samtidigt att det vore det enskilda landets egen sak att avgöra frågor rörande »inre organisation, samhällssystem och socialistisk uppbyggnad». Detta var i realiteten en seger för Titos politik.

Under 1956 förbättrades relationerna ytterligare. På XX. partikongressen i Moskva antogs en resolution om att det kunde finnas flera vägar till socialismen. Senare på året besökte Tito Moskva. Direkt kontakt återknöts mellan partierna. Tesen om »flera vägar till socialismen» fastslogs på nytt. Ett stort antal folkdemokratiska delegationer besökte senare Belgrad, varvid liknande deklARATIONER under tecknades. Titos prestige inom den kommunistiska världen stod på sin höjdpunkt.

Den politiska avspänningen varade emellertid inte till årets slut. Polen och Ungern-konflikterna på hösten 1956 och förmodligen till en del även den ideologiska oron inom Sovjetunionen att tvärt kasta om sin politik mot Jugoslavien. Jugoslavien beskyldes för att försöka splittra den kommunistiska världen och för att vara huvudansvarigt för händelserna i Polen och Ungern. Tidigare av Sovjetunionen utlovade krediter (motsvarande ca 28 miljarder dollar) förklarades suspenderade.

Läget förbättrades 1957. Chrusjtjov och Tito träffades i Rumänien. Krediterna skulle på nytt utgå. Men redan i november samma år förvärrades situationen igen. Jugoslavien vägrade nämligen att underteckna den kommunistiska s. k. 12-nationersdeklarationen om strid mot revisionism och godkännande av politisk och ideologisk enighet under ledning av Moskva. Trätan steg mot sin kulmen i april 1958. En ny kampanj mot Tito släpptes lös. Krediterna suspenderades p

nytt. Förhållandet mellan Jugoslavien och Östblocket kännetecknades sedan, fram till mitten av 1959, av ömsesidig kyla och misstrogenhet.

Suspenderingen av de ryska krediterna måste ha varit ett hårt slag för Jugoslaviens ekonomiska liv. Den industriella utbyggnaden hämmades. Kraftverksbyggen fördröjdes och planerad industrikapacitet uppnåddes ej. Exportmöjligheterna sjönk och ledde till ett dåligt valutaläge. Jugoslavien vände sig därför västerut och lyckades få krediter från bl. a. Förenta Staterna och England. Förenta Staterna bidrog till början av 1959 med inemot 40 miljoner dollar och England med ett pundbelopp motsvarande 8 miljoner dollar. Dessa belopp räckte emellertid inte långt för att ersätta bortfallet av de ryska krediterna. Det torde därför vara ganska uppenbart, att hela den jugoslaviska produktionsutvecklingen rönt menlig inverkan på kreditindragningen.

Under 1959 ökades emellertid kreditgivningen väsentligt från icke-kommunistiska länder. Förenta Staterna bidrog med 51,5 miljoner dollar, England med 3 miljoner pund, Japan med 10 och Italien med 50 miljoner dollar.

Samtidigt förbättrades det politiska klimatet mellan Moskva och Belgrad eller i varje fall mellan Östblocket och Belgrad. Det visade sig flera tecken på att isoleringen från Östblocket började uppluckras här och var. Betecknande nog var det polackerna, som gick i spetsen för en förbättring av förhållandena. Under sommaren deltog en polsk fackföreningsdelegation i de slovenska arbetarrådsstyrelsernas kongress i Zagreb. Förutom rent fackliga polska delegater deltog även representanter för polska kommunistiska partiet.

Polackerna föreslog vidare flera gånger under 1959, att östblocksstaternas ekonomiska förbindelser med

Jugoslavien skulle förbättras och utvidgas. Motiven bakom dessa förslag torde bl. a. ha varit en önskan att förstå Jugoslavien att inte uppträda som Östblockets konkurrent på de underutvecklade ländernas marknad, och dessutom en viss önskan att få i gång ett samarbete med Jugoslavien för att utnyttja Donau-kraften rationellt.

Polen gav också exempel på praktiskt samarbete med Jugoslavien. Ett samarbetsavtal beträffande fredligt utnyttjande av atomkraft slöts. Varuutbytet ökades. Den nya sympatien fördunklades emellertid ett ögonblick genom att Jugoslavien utvisade den polske militärattachén.

Polens påtagliga ansträngningar att söka luckra upp Östblockets isolering av Jugoslavien kan ha flera orsaker, av vilka ingen för närvarande låter sig utväljas som den förnämsta. Hittills har allt manövrerande legat på fackområdena, vid sidan om partiapparat. Utan partiinstansernas vetskap och godkännande har det dock icke kunnat ske. Det har uppenbarligen ej heller kunnat ske utan Sovjetunionens medgivande. Det diplomatiska umgänget mellan Moskva och Belgrad har även den senaste tiden kännetecknats av mildare tongångar med hyllningstelegram och annat, som bidragit att förhöja stämningen. Ett mera betydelsefullt faktum är att den jugoslaviske ekonomiministern besökt Moskva och att förhandlingar upptagits i Belgrad mellan de båda länderna angående »finansiella frågor». Bakom den officiella rubriceringen »finansiella frågor» torde dölja sig samtal om krediterna. Allt detta tyder på ett närmande, men man bör å andra sidan icke glömma bort, hur snabbt situationerna växlat i detta tolvåriga rävspel.

Påtagliga fakta torde emellertid vara, att Jugoslavien är i starkt behov av de suspenderade krediterna och ur

just den synpunkten inte bör ha någonting emot ett närmande från Östblockets sida. Moskvas mer eller mindre modererade önskan att få Jugoslavien fastare knutet till Östblocket har självfallet många motiv. Ett mera påtagligt torde vara elimineringen av de ideologiska och praktiska besvärigheter, som förorsakas av Titos uppträdande i de underutvecklade länderna med sin revisionism och på deras marknader med sin irriterande konkurrens.

### Försvarsöverenskommelsen upphör

Under fjärde huvudtiteln i statsverkspropositionen slår försvarsministern fast att försvarsöverenskommelsen gäller de tre budgetåren 1958/61 och att det nu aktuella året 1960/61 följaktligen är överenskommelsens sista år. Eftersom tidsperioden enligt 1958 års beslut inte var närmare preciserad än till tre à fyra år innebär detta att man i tillämpningen stannat vid periodens nedre gräns. Nya överläggningar mellan de demokratiska partierna om försvarsutgifterna annonseras till i höst. Då förväntas den Älmebyska besparingsutredningen ha hunnit redovisa sina bedömanden så att dessa skall kunna beaktas vid överläggningarna.

Regeringens ambition har uppenbarligen varit att söka fullfölja försvarsöverenskommelsen genom att fortsätta efter försvarsbeslutets ekonomiska riktlinjer. I enlighet med dessa har såväl en höjning av årets totalsumma på 2<sup>1</sup>/<sub>2</sub> procent för teknisk utveckling som — i varje fall formellt — kompensation för löne- och prisstegringar inarbetats i nästa budgetårs kostnadsram. Prisstegringskompensationen har beräknats efter den diskutabla och ur försvarets synpunkt synnerligen ofördelaktiga s. k. försvarsindexmetoden, som helt utgår från prisutvecklingen på civila varor,

vilken följer andra lagar än de för krigsmateriel rådande. Då statsmakterna emellertid på ett tidigt stadium, innan metodens praktiska konsekvenser kunde överblickas, fann för gott att godtaga den, torde det väl nu vara utsiktslöst att åstadkomma en ändring till förmån för en mera rättvisande metod.

Med utgångspunkt i årets försvarsbudget på 2 776 miljoner kronor har ökningen på 2<sup>1</sup>/<sub>2</sub> procent beräknats till 69 miljoner kronor och kompensationsen för prispförändringar till 16 miljoner kronor. Ett belopp på 3 miljoner kronor har dock samtidigt avräknats på totalsumman. Denna åtgärd motiverar departementschefen med att den får anses utgöra återbetalning av medel, som på sin tid användes i arbetslöshetsbekämpande syfte för översynsarbeten på vissa örlogsfartyg. Arbena tillmättes ur militär synpunkt ringa eller intet värde eftersom de låg helt utanför den marina planläggningen och utfördes på fartyg, som snart skulle falla för åldersstreck och utrangeras. Förfarandet är underligt och man kan bara hoppas att socialutgifter i fortsättningen helt och fullt skall drabba de anslag, som är avsedda för dylika ändamål. Även ett annat utgiftsändamål av social art, nämligen höjning av familjepeningens maximibelopp, vilket beräknas leda till merutgifter på omkring 2 miljoner kronor, har behandlats på ett säreget sätt. Förebärande att höjningen inte föranleds av ökade levnadskostnader och av den anledningen inte är kompensationsberättigad, har de två miljonerna pressats in i den i 1958 års prisläge fixerade kostnadsramen. Det kan synas småaktigt att så mycket orda om en reduktion på sammanlagt 5 miljoner i en försvarsbudget på nära 3 miljarder, men det är pengarna på toppen, som betyder mest ur effektivitetssynpunkt.

De går ograverade till materielanskaffning och eftersom den militära planläggningen omspannar sjuårsperioder, betyder ett bortfall på 5 miljoner ett budgetår, en förlust på 35 miljoner i en sjuårsplan, vilket exempelvis kan betyda en infanteribrigad, en attackubåt eller en jaktdivision mindre på längre sikt. Enligt ovan har försvarsbudgeten för 1960/61 beräknats till  $(2\,776 + 69 + 16 - 3 =) 2\,858$  miljoner kronor. Därtill kommer ett anslag på 60 miljoner kronor för reglering av eventuella kommande prisstegringar efter 1 juli i år.

Den avvägning mellan vapen och vapenbärare, som budgeten ger ett ekonomiskt uttryck för, följer 1958 års riktlinjer. Utförda strategiska studier har hittills inte givit några resultat som kan motivera ett annat ställningstagande idag än vid tidpunkten för 1958 års beslut, hävdar försvarsministern.

I propositionen ges många goda exempel på betydelsefulla anskaffningar och utvecklingsarbeten. I år kommer jaktplanet *Draken* i sin första version och nattjaktversionen av *Lansen* att ersätta äldre flygplantyper. Den målsökande jaktroboten *Side-winder* kommer att förstärka jaktflygets beväpning och ytterligare anskaffning av jaktrobotar kan aktualiseras. Ett förband av luftförsvarsrobot *Bloodhound* är under uppsättning. Luftförsvaret förstärkes ytterligare genom att utbyggnaden av ett nytt och effektivare luftbevaknings- och stridsledningssystem påbörjas. Under nästa budgetår kommer även den svensktillverkade attackroboten att tillföras attackflyget. För arméns del nämns som exempel att nya stridsvagnar av typ *Centurion* är aktuella för anskaffning samt att ombeväpning av artilleriet, förbättring av pansarvärnsvapen och signalmateriel är på gång. Anskaffningen av bland annat lastterrängbilar

och bandvagnar påskyndar arméns motorisering. För marinens vidkommande pekas på anskaffning av ubåtar, uppförandet av nya kustartilleribatterier, genomgripande moderniseringsarbeten på jagare och utveckling av torpedvapnet.

Armén och flygvapnet fortsätter i stort sett enligt den utvecklingskurva försvarsbeslutets riktlinjer angav. Arméchefen har framlagt riktlinjer för materielanskaffningen under de närmaste åren och de godtas i princip. Med smärre reduceringar föreslår departementschefen att arméns tygmaterielplan fastställs för sjuårsperioden 1960/67. Däremot kan han inte tillstyrka ett utsträckande i tiden av planerna för intendenturmateriel. För flygvapnets del innebär övergången till mera bränslekrävande flygplantyper en fortsatt stark stegring av underhållskostnaderna. En viss omfördelning i förhållande till den ursprungliga planeringen har därför gjorts mellan anslagen till anskaffning av flygmateriel och underhållsanslaget.

Försvarsbeslutet 1958 lämnade frågan om marinens framtida utformning öppen. Man skulle avvakta ytterligare utredningar, som uppdrogs åt chefen för marinen. Förra våren överlämnade denne sin Marinplan 1960 till Kungl. Maj:t. Planen upptog förslag om en reducerad marinorganisation inom en medelsårskvot av 420 miljoner kronor under åren 1960/67.

Statsrådet förklarar att möjlighet inte föreligger att inom försvarets totala kostnadsram med bibehållen handlingsfrihet bereda utrymme för marinen i den omfattning marinplanen förutsätter utan minskningar på andra försvarsgrenar med rubbning i försvarsavvägningen som följd. I stället föreslås en kostnadsinriktning för marinen, som i huvudsak ansluter till överbefälhavarens alternativ, vilket innebär en inriktning mot en medels-

årskvot av 385 miljoner kronor för närmaste sjuårsperiod. Inom denna ram framläggs också — liksom ifråga om armén och flygvapnet — sjuåriga betalningsplaner för materielanskaffning. Därmed ges marinen bättre möjligheter till långsiktspianering och en med övriga försvarsgrenar överensstämmande anslagsteknik. För bestämmandet av det materiella innehållet bedöms marinplanen utgöra en god grund, ehuru kvantiteten måste anpassas till medelsresurserna.

I 1958/59 års budget anvisades 68 miljoner kronor för vissa speciella ändamål, som inte då kunde överblickas varför medlen tills vidare ställdes till Kungl. Maj:ts disposition. Enligt statsutskottets utlåtande och riksdagens beslut, skulle — sedan sagda ändamål tillgodosetts — eventuellt resterande medel tillföras marinen såsom kompensation för en del av de utgifter avbeställningarna av jagarna Lappland och Värmland samt minfartyget Älvsborg fört med sig. Av medlen kvarstår i dagsläget 22 miljoner kronor, vilka överbefälhavaren i enlighet med statsutskottets utlåtande haft anledning räkna marinen tillgodo. I sitt yttrande till Kungl. Maj:t i höstas över myndigheternas äskanden tillstyrkte överbefälhavaren 385 miljonersalternativet för marinen. Alternativet, som innebär övergång till en starkt reducerad marinorganisation, förutsatte för att anpassningen till denna nya organisation skulle kunna ske smidigt, att de 22 miljonerna anvisades marinförvaltningen. Det är därför förvånande att försvarsministern utan motivering deklarerar, att han inte kan biträda överbefälhavarens förslag. Detta opåkallade ingripande i dispositionen av redan anvisade medel rubbar den militära försvarsavvägningen. Riksdagen torde ha anledning närmare granska denna försvarsministerns propå bland annat där-

för att den synes oförenlig med statsutskottets utlåtande i ämnet och tidigare riksdagsbeslut.

Det blir tydligen inte heller i år något av med »forskning i syfte att framtaga tekniskt och ekonomiskt underlag för ett framtida ställningstagande till frågan om konstruktion för atomvapen». Regeringen gör dock gällande att försvarets forskningsanstalt genom en snäv tolkning av 1958 års beslut ansett sig förhindrad att utföra en fullständig skyddsforskning. Närmare direktiv för forskningsanstalten i detta hänseende ställs i utsikt. Att ytterligare resurser inom området befunnits nödvändiga kan utläsas av att ett tiotal nya tjänster föreslagits för kvalificerade forskare och att anstaltens anslag föreslås ökas med drygt 13 miljoner kronor.

Kanslichefen Wallén har såsom särskilt tillkallad sakkunnig inom försvarsdepartementet utarbetat en promemoria vari den civila medverkan och kontrollen av verksamheten inom försvaret kartlagts. Departementschefen hoppas att utredningen bland annat bör bidra till att skingra eventuella missuppfattningar rörande den omfattning civil expertis tas i anspråk för krigsmaktens räkning. När det inom skilda områden kan bli aktuellt med en omprövning av hittillsvarande ordning, måste den primära synpunkten vara att de olika frågorna blir fackmässigt behandlade. Distinktionen militär contra civil får inte alltför mycket skjutas i förgrunden, då i så fall risk föreligger, att sakliga aspekter på försvarets komplicerade problem lätt kan komma att undanskymmas.

Slutligen kan nämnas en detalj i statsverkspropositionen, som omedelbart tilldrog sig stor uppmärksamhet i press och riksdag. Försvarsstabens tidskrift *Kontakt med krigsmakten* föreslås nedläggas från och med bud-

getårsskiftet. Något sakligt motiv anges inte. Bland annat mot bakgrunden av den vikt försvarsministern så sent som strax före jul i ett interpellationssvar tillmätte den militära upplysningstjänsten, ter sig förslaget förbryllande. Något underlag i nyligen verkställda officiella utredningar om krigsmaktens presstjänst för åtgärdens vidtagande finns inte och inte heller har försvarets upplysnings- och personalvårdsnämnds uppfattning inhämtats. Besparingsmotiv kan knappast ha varit vägledande, det rör sig om så blygsamma belopp. Det är väl snarare så, att man i kanslihuset anser och blivit irriterad över att militären i sin strävan att sprida objektiv och saklig information kommit att tangera politiskt ömtåliga områden. Som en liten påminnelse om att regeringen inte ostraffat ser en sådan användning av statens medel och för att militären skall förstå lämpligheten av att försvarets presstjänst i första hand anpassas efter inrikespolitiska hänsynstaganden även om detta sker på bekostnad av sakligheten, dras nu *Kontakt med krigsmakten* in.

#### **Socialdemokratisk attitydförändring?**

»Fritt konsumtionsval och fritt val av arbetsplats är avgörande grundvalar, fri konkurrens och fritt företagarni-tiativ är viktiga element i socialdemokratiens ekonomiska politik.» Så lyder en av satserna i den västtyska socialdemokratiens nyligen antagna program i Bad Godesberg. Åtminstone av ordalydelsen att döma föreligger här en markant omsvängning i tänkandet. I detta sammanhang frågar man sig, om denna socialdemokratiska attitydförändring är något, som enbart begränsas till Västtyskland. Hur ställer sig den svenska socialdemokratien? Är

man också här i landet beredd att revidera sin negativa inställning till det enskilda näringslivet och den fria konkurrensen?

En god ledning vid bedömningen av dessa frågor har man i två nyligen utgivna publikationer, dels den socialdemokratiska programkommissionens förslag till nytt politiskt program, dels tio enskilda debattinlägg, som sammanställts under rubriken »Inför 60-talet». Det största intresset tilldrar sig därvidlag av naturliga skäl förslaget till nytt partiprogram, inte minst därför att programkommissionen bland sina ledamöter räknat såväl Tage Erlander som Gunnar Sträng, Torsten Nilsson och Ragnar Edenman. Det torde följaktligen vara berättigat att här tala om synnerligen auktoritativa deklamationer.

Vad gäller just inställningen till det enskilda näringslivet har denna tvevelsutänkningsuppmjukats i viss utsträckning, om man företar en jämförelse med 1944 års socialdemokratiska program. Där höll man alltjämt fast vid satsen, som i vart fall avfattats i nära anslutning till de gamla marxistiska tankegångarna. Socialisering i viss omfattning föreföll att ha åtminstone en teoretisk aktualitet. Naturrikedomar, industriföretag, kreditanstalter, transportmedel och kommunikationsleder skulle överföras i samhällets ägo »i all den omfattning» det var nödvändigt för att förverkliga en »planmässig folkhushållning». Fullt lika kategoriskt uttrycker man sig inte i det nya förslaget. Nu vill man »i samhällets ägo eller under samhällets kontroll» överföra »naturtillgångar och företag i all den omfattning det är nödvändigt för att tillvarata viktiga medborgarintressen», men samtidigt är man beredd att främja »nyskapande företagssamhet i kollektiva och enskilda former inom alla viktiga samhällsområden».



Studerar man förslaget till nya »grundsatser», finner man emellertid snart, att mycket av socialismens gamla surdeg finns kvar. »Den fria konkurrens, som ursprungligen var kapitalismens kännetecken, har efterträtts av en ordning med kartellöversenskommelser och privata regleringar, bestämd utifrån företagarnas vinstintressen», heter det här. Överhuvudtaget har man intet positivt att andraga, då det gäller det enskilda näringslivet, även om kritiken inte tar sig fullt ut lika stötande former, som man vant sig vid sedan tidigare. »Den konkurrensmentalitet», sägs det vidare, »som präglar det kapitalistiska samhället, har samtidigt bidragit till att skapa psykologiska problem för många människor. Överdrivna krav på framgång och prestige driver människorna till en inbördes tävlan, i vilken många måste förlora och därmed ofta får en känsla av misslyckande. Samarbetsvilja och solidaritet har länge vunnit alltför liten uppskattning i den dominerande idealbildningen.»

I hjärt kontrast mot den av traditionella fördomar dikterade inställning till det fria näringslivet, som i stort alltjämt kommer till uttryck i det socialdemokratiska programförslaget, står ett debattinlägg av fil. lic. Assar Lindbeck i »Inför 60-talet». Författaren har på ett berömvärt sätt sökt frigöra sig från den snäva partibundenheten. I stället för att diskutera det »politiskt möjliga» har Lindbeck velat framföra sin egen syn på vad han kallar det »politiskt önskvärda». I mångt och mycket utgör Lindbecks inlägg en svidande vidräkning med den socialdemokratiska politiken överhuvud. I stor utsträckning kan han också sägas vederlägga vad den socialdemokratiska programkommissionen kommit fram till.

»En lämplig arbetshypotes för den statliga näringspolitiken», skriver

Lindbeck bl. a., »är att man accepterar den fria prismekanismens resursfördelning, utom när speciella skäl kan anges för att förkasta densamma. 'Bevisbördan' bör alltså ligga hos dem som vill förkasta den fria marknads-hushållningens resultat.» Lindbeck anser det vara av central betydelse med konkurrensstimulerande åtgärder och anför som exempel på vad som i detta hänseende gjorts från statens sida dels arbetet på att skapa en europamarknad, dels den nya näringsfrihetslagstiftningen. »Socialdemokratin», säger han, »torde emellertid få svårt att göra helt tillfredsställande insatser på detta område, förrän man gjort sig av med sin ambivalenta inställning till konkurrens inom näringslivet. En samsarbetsideologi är på många områden utmärkt för ett demokratiskt reformparti. Den är emellertid inte särskilt lämpad, när det gäller att åstadkomma en effektivt fungerande privat sektor i näringslivet.»

Om än anpassningen till en ny tid och förändrade förhållanden går långsamt för dagens socialdemokratiska ledarskikt, bör det likväl finnas anledning att hoppas på framtiden. Inom vissa kretsar av den yngre socialdemokratien är man uppenbarligen inne på tankegångar, vilka på sikt bör kunna göra det möjligt att få till stånd en fruktbarande samverkan i svensk politik. Mycket talar dock för att den erforderliga luttringen för den svenska socialdemokratien liksom fallet varit för den västtyska går över en längre tids oppositionsställning, som på allvar tvingar till eftertanke och självprövning.

#### **Det borgerliga skattesänkingsförslaget i Danmark**

Den gemensamma programförklaring, som i höstas beslutades av de båda danska borgerliga partierna, Venstre

och Det konservativa Folkeparti, behandlades i denna tidskrifts sista nummer föregående år. Detta program innehöll emellertid endast huvudlinjerna för den politik, som partierna avsåg att följa. Strax innan det danska folket började författa sina självdeklarationer, har de borgerliga nu offentliggjort ett detaljerat skattesänkingsprogram, som kommer att innebära en besparing för de danska skattebetalarna med i genomsnitt 20 procent.

Förslaget innebär emellertid inte endast en skattesänkning för samtliga skattskyldiga, den innefattar även en rad principiella förändringar av skattesystemet. Detta innebär givetvis att sänkningen inte drabbar likformigt. Det är de större inkomsttagarna, som denna gång fått nöja sig med en väsentligt mindre skattesänkning än den genomsnittliga. Den viktigaste förändringen är, att man i likhet med vad som redan gäller i exempelvis England och Västtyskland och som förordats av det svenska högerpartiet, vill införa tudelningsprincipen vid beskattning av äkta makar. Denna innebär att makarnas gemensamma inkomst, oavsett om endast den ena har inkomst eller om de har olika stora inkomster, delas mitt itu och vardera maken taxeras för halva inkomsten. Härigenom hindrar man de skadliga verkningar som progressionen i skattesystemet får vid sambeskattnig, och som är så påtagliga i det svenska skattesystemet. Tudelningsprincipen skall även tillämpas på ensamstående familjeförsörjare. På familjebeskattningsens område föreslås vidare att barnavdragen höjs till 1 000 dkr för första barnet och 1 250 dkr för följande barn. Utöver dessa barnavdrag erhåller inkomsttagare med mindre än 12 000 dkr i inkomst en skattereduktion enligt en fallande skala från 240 till 30 dkr per barn. Härtill kommer

att det skattefria bottenbelopp, som inte beskattas och som således motsvarar våra ortsavdrag, höjs till 2 500 dkr per person.

Skattesänkingsförslaget siktar emellertid också på att stimulera sparandet och nyföretagandet. Den nedre gränsen för förmögenhetsskatten höjs från 50 000 till 100 000 dkr. Samtidigt härmed sänks även förmögenhetsskattens uttagningsprocent. Väsentliga lättnader införs beträffande fastighets-skatten, som enligt förslaget beräknas minska med 96 millioner dkr, liksom beträffande aktiebolagsbeskattningen, som reduceras med 50 millioner dkr. Den särskilda ungdomsskatt, som nu drabbar ungdomar som inte sparar ett visst belopp varje år, försvinner, och istället får alla skattebetalare årligen dra av upp till 1 500 dkr på nysparande under året. De sparade beloppen får inte förbrukas inom fem år från avsättningen, men i gengäld är placeringen tämligen fri. Det går sålunda att placera dem såväl i bank som i egen bostad, rörelse och aktier. Medlen får även tas i anspråk för studier och familjebildning. Vidare får personer som startar rörelse rätt att under de första fem åren dra av 1 500 dkr om året på de skulder de kan ha tvingats ikläda sig vid etableringen.

För svenskt vidkommande finns det mycket att lära av detta danska exempel. Det visar klart, hur stora möjligheter det finns att åstadkomma borgerlig enighet om både väsentliga skattelättnader för medborgarna i gemen och en rimlig omläggning av skattesystemet i familjevänlig, sparvänlig och företagsvänlig riktning. Det fordras blott att de borgerliga partierna kan skaka av sig från en gången tid kvardröjande inbördes misstänksamhet och koncentrera sig på det väsentliga. Att bryta det socialdemokratiska maktinnehavet och ge oss en stabil borgerlig regering!

Just på skattepolitikens område torde det vara viktigare än annorstädes att de borgerliga partierna uppträder på en samlad linje. Vi har ju nämligen under många år liksom i Danmark haft en allt snabbare inkomstsosialisering. Den har nu blivit så kraftig i Danmark att hälften av varje inkomststegring i landet tillfaller det allmänna. Tack vare progressionen i skattesystemet förstärks denna inkomstsosialiseringseffekt automatiskt, så att för varje år en allt större del av inkomststegringarna tillfaller staten. Socialdemokraterna behöver således inte ens genomdriva några politiska beslut för att leda utvecklingen i den riktning de syftar. De bägge danska partierna har också klart deklarerat att ett av huvudmotiven bakom skattereformen är att förhindra en sosialisering skattevägen.

### Princip eller person

Några motionärer med hr Axel Strand i spetsen har väckt förslag om en personlig professur i modern politisk och social historia för docenten Sven Ulric Palme. Det är i och för sig tilltalande i dessa bistra tider att för en gångs skull få se ett förslag framföras om en ny lärartjänst i en humanistisk vetenskap, och den föreslagne har obestriddligen en i flera konkurrens vitsordad god professorskompetens. Trots detta är emellertid motionen ägnad att väcka flera betänkligheter av principiell natur.

Den föreslagna tjänsten skulle knytas till delämnet »modern politisk och social historia». Just för denna del av historien beslöt riksdagen efter proposition inrättandet av två ordinarie — alltså icke personliga — professorer redan under det senare 1940-talet. Detta principbeslut har emellertid av obekant skäl aldrig förverkligats. Do-

centen Palmes egentliga specialitet är svenskt 1400- och 1500-tal. Det är där han har gjort sin väsentliga vetenskapliga insats. Inom den moderna historien är hans enda hittills offentliggjorda arbete, bortsett från smärre uppsatser och artiklar av mer efemär art, hans förra året utgivna lilla bok om Karl Staaff och storstrejken. Den saknar ingalunda förtjänster och har givetvis bidragit till att fånga LO:s uppmärksamhet. Men att den i och för sig skulle räcka till underlag för en professorskompetens i modern historia, om vanliga krav skall ställas, kan knappast på allvar göras gällande. Om nu denna personliga professur tillkommer i stället för de tidigare i princip beslutade ordinarie, skulle det innebära, att andra intresserade yngre historiker och statsvetenskapsmän med historisk inriktning berövades möjligheterna att tävla till förmån för en konkurrent, som aldrig styrkt sin överlägsenhet över dem just på detta fält.

Det är i högsta grad önskvärt, att någonting göres för att främja studiet av den nyaste historien. Men detta bör ske genom inrättandet av de redan beslutade ordinarie lärostolarna. Docenten Palme skulle då ha möjlighet att tävla om dem i vanlig ordning. Det gäller i alldeles särskild grad, när det blir fråga om ett så brännbart stoff som det senaste halvseklets historia, att statsmakterna måste avhålla sig från allt, som kan ge intryck av belöning för visad Gesinnungstüchtigkeit.

Man skulle då naturligtvis i stället kunna tänka sig en personlig professur i historia utan närmare specialisering. Men även där möter svårigheter. Docenten Palme är visst inte den ende obefordrade historiker här i landet, som har styrkt god professorskompetens. I själva verket blev han i senaste konkurrens av stora majoriteter i de akademiska instanserna satt först i

tredje rummet. Den historiker, som sattes i det andra, är alltjämt utan ordinarie tjänst.

Om de praktiska förhållandena emellertid skulle göra det påkallat att just nu rädda docenten Palme åt vetenskapen — och med en forskare av hans utmärkta begåvning är detta förvisso synnerligen önskvärt — finns det en mindre kontroversiell möjlighet, som visat sig gångbar i andra fall. Man skulle efter mönster från andra fakulteter kunna inrätta en personlig tjänst åt honom i laboratorgraden (preceptur). Därmed skulle ingen annans rätt trädas för nära, och riksdagsmajoriteten skulle på ett ömtåligt område undvika varje sken av politisk belöning.

### Upplysningsverksamheten inom försvaret

Den gamla antimilitarismen blommade upp igen under en debatt om den militära upplysningsverksamheten i riksdagens andra kammare i december förra året. Två interpellanter — en socialdemokrat och en kommunist — begärde upplysningar om ett cirkulär, som sänts ut till vissa myndigheter inom försvaret och i vilket arméstaben gjort en saklig granskning av boken »Nej till atomvapen». Kritikerna ondgjorde sig över en del hårda omdömen i cirkuläret, utan att dock kunna påvisa att de var felaktiga, och ansåg det dessutom »uppseendeväckande dumt» att man i samma cirkulär presenterat författarna bakom boken, vilkas namn och inställning dock länge varit kända i den offentliga debatten. I själva verket syftade naturligtvis kritiken längre än så: man ville hindra försvarets ledning från att — som man insinuerade — bedriva »krypskytte» mot regeringen genom att beskära den militära yttrandefriheten.

Försvarsministerns uppträdande under denna debatt var märkligt och bidrog inte att öka hans pondus. I stället för att lugnt tillbakavisa de oberättigade beskyllningarna mot försvarets män bidrog han till att skärpa debatten genom att beteckna det rent informativa cirkuläret som »råd och anvisningar» för myndigheterna. Och medan högerens representanter kraftigt vände sig mot varje ansats till likriktning och mörkläggning av upplysningsverksamheten inom försvaret, uttalade sig försvarsministern på ett dunkelt och mångtydigt sätt i denna fråga. De militära myndigheterna hade full frihet att i sina officiella framställningar redovisa sina synpunkter, förklarade han visserligen men tillade samtidigt, att den militära upplysningsverksamheten inte fick innebära någon inblandning i den politiska debatten. Den fick inte driva polemik i politiska frågor, där statsmakterna inte tagit ställning, och den fick inte heller utöva kritik mot av statsmakterna fattade beslut. Den statligt betalda upplysningsverksamheten fick bara befatta sig med »militära frågor». Han förklarade slutligen, att han — i samband med utfärdandet av nytt tjänstgöringsreglemente för försvaret — ämnade utfärda bestämmelser, som var avsedda att reglera och begränsa upplysningsverksamheten inom försvaret.

Det var en betänklig deklaration, som inte kunde tolkas som annat än ett försök att inom försvaret inskränka den yttrandefrihet, som hittills gällt för alla statliga myndigheter. Som »Ny Militär Tidskrift» framhållit, har alla större försvarsfrågor i dagens läge ett politiskt inslag. Kan man — frågar tidskriften — under sådana omständigheter skilja »mellan rent militära frågor som är frigivna och militärpolitiska frågor som är tabubelagda? Kan man utfärda klara riktlinjer och de-

taljerade bestämmelser utan att bryta mot tryckfrihetsförordningen och utan att ge upphov till missbruk?»

I januari riktade överbefälhavaren en skrivelse till försvarsministern, där han begärde klara informationer om upplysningsverksamheten, eftersom de uttalanden statsrådet gjort i riksdagsdebatten gett upphov till osäkerhet bland den militära personalen om hans inställning. Försvarsministern svarade med att dels tillsätta en utredande kommitté, dels tillstålla överbefälhavaren en skrivelse med vissa riktlinjer för upplysningsverksamheten.

Försvarsministerns skrivelse inger onda aningar om hur »försvarsupplysningen» i fortsättningen kommer att bedrivas. Han framhåller att det är av vikt att de centrala militära myndigheterna förser förbanden och befälet ute på fältet med sakliga uppgifter i rent militära frågor. Däremot skall de undvika polemik för eller emot en viss uppfattning i en fråga i vilken »parti-präglade meningsskiljaktigheter föreligger mellan de demokratiska partierna och där statsmakterna inte tagit ställning». Inte heller bör polemik föras mot av statsmakterna fattade beslut. Det är i stort sett samma synpunkter som han förde fram i riksdagen, och hur dessa grumliga formuleringar skall tolkas, överlåter han åt

försvarets ledning att avgöra. Det finns stor risk för att den sakliga informationen inom försvaret nu kommer att tunnas ut och krympa samman till nackdel för en allsidig diskussion kring försvarsproblemen. I sista hand kommer en sådan begränsning av den militära upplysningstjänsten att hjälpa dödgrävarna i det socialdemokratiska partiet, de med osakliga argument kämpande radikalpacifisterna.

Också sammansättningen av den kommitté som skall utreda upplysningsverksamheten inger olust. Förutom ordföranden, kanslichefen E. G. Dahlander, ingår folkpartisten P. O. Hansson och den socialdemokratiska karriäristen, herr Alemyr i Vimmerby. Högern, som i riksdagen ensam kämpade för den militära yttrandefriheten, är inte representerad, och inte heller har försvarsministern ansett det påkallat att ge någon representant för försvaret plats i kommittén, trots att den skall utreda en så väsentlig fråga för försvarets alla myndigheter. Det är uppenbart att han inte önskar någon allsidig belysning av frågan utan snarare en ren kommentar till sin skrivelse. Trots sin begränsade uppgift kommer kommittén säkerligen att ställas inför svåra problem, när den skall ge innehåll och form åt försvarsministerns dunkla och tänjbara anvisningar.